

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

Chování k cizincům v knize Rút a dnes

Tomáš Hataj

Katedra: Pastorační a sociální práce
Vedoucí práce: Dr. Ing. Ladislav Heryán, Th.D.
Studijní program: Sociální práce (B7508)
Studijní obor: PSP (6141R030)

Praha 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Chování k cizincům v knize Rút a dnes“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Sázavě dne 15.4.2024

Anotace

Tato bakalářská práce se zaměřuje na zkoumání proměn a souvislostí v chování k cizincům, jak jsou reflektovány v biblické knize Rút, a na jejich vztah s aktuálními společenskými a kulturními normami. Cílem práce je provést analýzu postojů k cizincům v textu biblické knihy Rút a jejich srovnání s dnešními přístupy a reakcemi na migraci a multikulturalismus ve světě.

V rámci této bakalářské práce se zaměřujeme na pochopení hodnot pohostinnosti a integrace, které jsou v biblické knize Rút prezentovány, a na jejich aplikaci a významu v současném kulturním kontextu. Tímto přístupem se snažíme poskytnout porozumění etickým a morálním otázkám, které jsou spojeny s přijímáním a interakcí s cizinci v dnešním multikulturním světě.

Naše práce klade důraz na zkoumání aspektů této problematiky, abychom mohli přispět k bohatšímu poznání a diskusi o chování k cizincům jak v minulosti, tak i v současnosti.

Klíčová slova

Rút, Boáz, Noemi, cizinec, uprchlík, migrace, multikulturalismus, pohostinnost, integrace, kulturní asimilace.

Summary

Behaviour towards foreigners in the book of Ruth and Today

This bachelor's thesis focuses on exploring the changes and contexts in the treatment of strangers as reflected in the biblical book of Ruth and their relationship to current social and cultural norms. The aim of the thesis is to analyse attitudes towards foreigners in the text of the biblical book of Ruth and compare them with current attitudes and responses to migration and multiculturalism in the world today.

The focus of this thesis is to understand the values of hospitality and integration presented in the biblical book of Ruth and their application and relevance in the contemporary cultural context. Through this approach, we seek to provide an understanding of the ethical and moral issues involved in welcoming and interacting with strangers in today's multicultural world.

Our work emphasizes the exploration of aspects of this issue in order to contribute to a richer understanding and discussion of behavior towards foreigners both in the past and in the present.

Keywords

Ruth, Boaz, Naomi, foreigner, refugee, migration, multiculturalism, hospitality, integration, cultural assimilation.

Poděkování

Na tomto místě bych rád vyjádřil upřímné poděkování panu Dr. Ing. Ladislavu Heryánovi, Th.D., za jeho trpělivost, pomoc s vymezením tématu a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování této bakalářské práce věnoval.

Velké díky patří také mé manželce Alžbětě, která mi poskytovala oporu a podporovala mě v dokončení práce.

Obsah

Úvod.....	8
1. Biblická kniha Rút.....	11
1.1 Přehled obsahu knihy Rút.....	11
1.2 Postavení cizinců v biblické knize Rút.....	13
1.2.1 Důvody a důsledky odchodu do cizí země.....	14
1.2.2 K termínu „cizinec“ v knihách Starého zákona.....	15
1.2.3 Význam pohostinnosti a integrace ve starověkém Izraeli.....	16
2. Současné přístupy k cizincům.....	19
2.1 Význam migrace pro současnou společnost.....	23
2.2 Postoje hostitelských společností k migrantům.....	25
2.3 Postoje migrantů v hostitelských společnostech.....	26
3. Paralely mezi biblickými principy a současnými přístupy.....	28
3.1 Srovnání pohostinnosti a přijetí v biblické knize Rút a v současnosti..	28
3.2 Možná aplikace biblických principů v knize Rút v současném světovém kontextu.....	34
4. Etické a morální otázky spojené s chováním k cizincům.....	41
4.1 Zvažování etických a morálních důsledků přijímání a interakce s cizinci.....	42
4.1.1 Lidská důstojnost.....	42
4.1.2 Ochrana lidí prchajících před konflikty.....	43
4.1.3 Pohostinnost.....	45
4.1.4 Globální odpovědnost a solidarita.....	46
4.1.5 Integrace a diverzita.....	48
4.1.6 Legální a nelegální migrace.....	49
Závěr.....	51
Seznam literatury.....	54

Úvod

Tato bakalářská práce je zaměřena na téma postojů k cizincům. V dobách ekonomické stability se možná mohlo zdát v zemi ležící ve střední Evropě jako okrajové, případně takové, na němž není co problematizovat. Dnes je ale situace jiná: Evropou prošlo několik migračních vln a téma přistěhovalců se zabydlo v médiích, co hůř, stalo se politickým tématem a vrací se s každou významnější politickou událostí. Ať už to jsou volby nebo politické demonstrace, téma přistěhovalectví nelze obejít.

Naše práce chce připomenout, že diskuse zaměřená na příchod, pobyt a zabydlování cizinců v jejich novém domově je velmi stará a rozhodně se nevyvíjela pouze po nástupu moderní éry pod tlakem přesunů velkých částí populace. Její stopy nacházíme už v biblických knihách Starého Zákona, a to často v odlišných významech a konotacích. Základem této bakalářské práce proto bude srovnání. Zaměříme se na knihu Rút, její příběh o ženě pocházející z Moábských polí, která našla nový domov a stala se součástí významného židovského rodu. Pokusíme se ukázat, jak se v této knize tematizuje příchod cizince, v jakém vztahu se cizinka ocitne vůči ostatním členům komunity. V další kapitole se zaměříme na moderní pojetí migrace, pokusíme se pojmenovat základní modely, v rámci nichž jsou cizinci kooptováni společnostmi. Součástí tohoto pojednání by měla být i diskuse nad tématem, nakolik jsou tyto společnosti ovlivňovány kulturou, kterou cizinci do nové země přinášejí. Jak vyplývá z podstaty srovnání, cílem práce je provést analýzu postojů k cizincům v textu biblické knihy Rút a srovnat ji s dnešními přístupy a reakcemi na migraci a multikulturalismus ve světě.

V této bakalářské práci se hlouběji zaměřujeme na pochopení hodnot pohostinnosti a integrace, které jsou v biblické knize Rút prezentovány, a na jejich aplikaci a význam v současném společenském kontextu. Tímto přístupem se také snažíme poskytnout porozumění etickým a morálním otázkám, které jsou spojeny s přijímáním a interakcí s cizinci v dnešním multikulturním světě.

Pokud jde o zdroje, o něž naši práci opíráme, nemohli jsme samozřejmě přehlédnout odbornou literaturu věnující se právě otázkám migrace. Toto téma je velmi dobře a bohatě zpracováno, přičemž studijní literatury k tématu stále přibývá. Pro náš koncept je ovšem stejně důležitá literatura, jejíž autoři se hlásí ke křesťanským hodnotám. Jejich pojednání věnované nejen migraci, ale například i solidaritě či postupující klimatické krizi není možné obejít. A to zvláště z toho důvodu, že hledání etických a morálních postojů by mělo být nedílnou součástí naší práce.

A stejně tak se nechceme vyhýbat ani sekulárním zdrojům, zvláště těm, které bývají často citovány publicisty a politickými komentátory anebo které svým provokativním obsahem vyvolaly značný veřejný zájem a jejich přijetí bylo kontroverzní. Všechny tyto texty bychom chtěli nechat zaznít v diskusi, případně poukázat na jejich styčné plochy. Zajímat nás bude zvláště to, jakým způsobem se dotýkají našeho tématu, tak jak bylo zachyceno v knize Rút.

Ještě než přistoupíme k samotné práci, chtěli bychom předeslat toto: je nám zřejmé, že svět starověku nelze nijak srovnávat s moderním světem. Víme, že historické okolnosti se natolik změnily, že není možné hledat jednoduché paralely. Naše práce proto nechce být jakýmsi rezervoárem nadčasových hodnot a postojů. Její účel je jiný: chceme nechat v diskusi zaznít historicky motivované polohy námi sledovaného tématu a pokusit se odhalit ty momenty,

které by mohly být inspirací ve světě, v němž se pohyb obyvatel stal zcela běžnou součástí našich životů.

1. Biblická kniha Rút

Kniha *Rút* je starozákonní biblická kniha zařazená za knihu *Soudců* a před *První* a *Druhou* knihu *Samuelovu*. Jak poznamenává Alexandra Jacobea, její děj se odehrává v dobách, kdy „rozhodovali soudcové“, v době, „která byla nepokojná, duchovně, sociálně i politicky turbulentní“ (Jacobea 2023: 21). Podle výkladu *Starého zákona* z roku 1969 kniha „patří mezi tzv. malé bohoslužebné svitky jako četba určená pro letnice“ (Bič 1969: 7) a jak se dozvídáme na jiném místě v této knize, četbou knihy Rút byla „odváděna pozornost posluchačů od pohanského hýření a sebeopájení, od magických úkonů a mysterií, a přiváděna k poznání toho, co má být náplní lidského života: úsilí o účast na obecnství Božího lidu, zápas o podíl na Božím zaslíbení a milosti, skutky milosrdenství, péče o opuštěné, zbědované a nuzné“ (tamt.: 211).

Naše interpretace textu povede směrem, jenž je načrtnut právě „péčí o opuštěné, zbědované a nuzné“. V souladu s tématem naší práce tuto skupinu rozšíříme ještě o jednu skupinu lidí: o ty, co přicházejí do cizí země, aby v ní našli svůj nový domov.

1.1 Přehled obsahu knihy Rút

„Za dnů, kdy soudili soudcové, nastal v zemi hlad“ (Rt 1,1). Touto první větou prvního verše knihy se dostáváme přímo do bodu nula, místa, od něhož se odvíjí život mnoha lidí, kteří se ve své zemi dostali do neřešitelné životní situace. Jejich realita jakoby kopíruje počátek knihy Rút, posuďme sami: během hladomoru odchází Elímelek se svou ženou Noemi a dvěma syny, Machlónem a Kiljónem, z Betléma. Jejich novým domovem se stanou Moábská pole. Elímelek ovšem umírá a Noemi zůstává se svými syny. Ti se ožení s Moábkami

Orpou a Rút. I oni umírají a Noemi se spolu se svými snachami vypraví na cestu zpět. Do Betléma přijde Noemi už jen s Rút a právě v tu chvíli se Rút stává hlavní postavou příběhu, na niž čeká celá řada peripetií s dobrým koncem.

V Betlémě Rút zastihneme při práci na poli, jež patří Boázovi. Boáz se k Rút už od počátku chová se značným a jasně srozumitelným pochopením pro její situaci. Nenazývá ji Moábkou, ale dcerou [„Poslyš, má dceru, (...) přidrž se mých děveček, (...) poručil jsem služebníkům, aby tě neobtěžovali“ – a zejména: „Budeš-li mít žízeň, jdi k nádobám a napij se vody, kterou služebníci načerpají“ (Rt 2,8–9) nebo „Přistup blíž, pojez chleba a namáčeš si sousta ve víně“ (Rt 2,14)]. Noemi se po sklizni ukáže jako prozřetelná a s citem pro situaci, která potenciálně mezi Boázem a Rút vzniká. Poradí Rút, aby se upravila a šla za Boázem na humno, kde Boáz přespává. Rút si podle její rady lehne Boázovi k nohám a překvapený Boáz jí po kratším rozhovoru říká: „Už se neboj, má dceru! Udělám pro tebe všechno, oč si říkáš. Všechen můj lid v bráně ví, že jsi žena znamenitá“ (Rt 3,11). Noemi poté – opět vedena intuicí – Rút řekne: „Jen vyčkej, má dceru (...) Ten muž si nedá pokoj a dovede tu záležitost ke konci ještě dnes“ (Rt 3,18).

Čtvrtá kapitola vypráví o rozhovoru mezi Boázem a nejmenovaným rodinným příslušníkem (v ekumenickém překladu „zastánce“). Nebudeme zde celou kapitolu tlumočit, pro naše účely postačí synopse: Boáz nabídne zastánci, aby vykoupil pole, které patří Noemi. Zastánce projeví zájem, ale Boáz ho upozorní, že podle pravidel jej kupuje i od Moábkou Rút a se závazkem, že musí zachovat jméno po jejím zemřelém manželovi. Zastánce nejprve o pole stojí, když si však uvědomí tuto povinnost, přenechá je Boázovi, řka: „Nemohu je vykoupit pro sebe, aniž bych zničil vlastní dědictví“ (Rt 4,6). Boáz před staršími slíbí, že pravidlo dodrží, a ti mu na oplátku přejí „dům skrze potomstvo (...) jako dům Peresa, jehož Támar porodila Judovi“ (Rt 4,12). Manželům se narodí

syn, jemuž sousedky dají jméno Obéd a ten se později stane otcem Jišaje a ten otcem Davida. Kniha Rút se tak uzavírá sledem událostí, během nichž se z ženy, která přišla z Moábských polí, stává členka významné rodové větve.

1.2 Postavení cizinců v biblické knize Rút

Jak je zřejmé už i z krátké synopse knihy Rút, cizinec se zde potýká s problémy, jež známe i ze současnosti. Mezi lidmi není nazýván svým jménem, ale jménem celého jeho etnika. Ačkoli se snaží zapojit do výrobního procesu a nebýt tzv. na obtíž, může se setkat s nejrůznějšími ústrky – jak vyplývá mimo jiné z Boázova výroku „poručil jsem služebníkům, aby tě neobtěžovali“ (Rt 2,9). Tyto postoje majority vůči migrantům lze do jisté míry obhájit příslušností k jinému kulturnímu okruhu, Moabité uctívali odlišná božstva. Jak upozorňuje heslo věnované pojmu „cizinec“ v *Novém biblickém slovníku*, je třeba mít na paměti, že „v moderních překladech se celkem libovolně zaměňují slova cizozemec, cizinec, host nebo cizí“, ačkoli se „v biblickém pojetí jedná o různé skupiny lidí“ (1996: 127). V našem kontextu je zajímavý především právě „cizinec“ jakožto „příslušník jiné rasy“. Postavení Rút do značné míry odpovídá i tomu, jak autoři *Slovníku* charakterizují pojem host: „Host měl mnoho privilegií. Izraelci jej nesměli utlačovat. Dokonce měli jít ještě dál a milovat ho. (...) Měly se mu nechávat paběrky na vinicích a požatých polích“ (tamt.).

Rozhodně tedy nelze mluvit o situaci, že by se Rút dostala do takového podřízeného stavu, jenž by mohl být nazván otroctvím. Naopak, celý její příběh – počínaje jejím rozhodnutím zůstat při Noemi – je rámován v duchu solidárního přijetí a postupného zbavování symptomů člověka, který stojí mimo obec.

A ačkoli není v úvodních verších nijak rozpracována část, ve které Noemi se svým mužem a syny přichází na Moábská pole, z absence dramatických líčení lze vyvodit, že se nesetkali s odmítnutím. Máme-li věřit způsobu, jakým překladatelé přistoupili k převedení jejich statusu, tedy ke slovu „host“ („aby pobýval jako host na Moábských polích“; Rt 1,1), můžeme se domnívat, že s nimi bylo zacházeno jako s lidmi, kteří sice vyznávali jiného Boha (a jejich Boha přijali až ex post), nebyli však považováni za nepřátele anebo někoho, kdo přichází do nového domova proto, aby vyvolával v řadách obyvatel nepokoj.

1.2.1 Důvody a důsledky odchodu do cizí země

Jak stojí hned v úvodu knihy *Rút*, Noemi se svým mužem odchází z hebrejského Betléma, neboť v zemi vypukl hlad. Můžeme předpokládat, že spolu s hladem, anebo hladomorem, mohlo dojít i k dalším destabilizačním procesům v obci a že odchod ze země nemusel být nutně motivován výhradně snahou zachránit si život před hladem a najít přechodný domov. Co všechno pro příchozí z Betléma znamenal příchod na Moábská pole, se z textu knihy nedozvíme.

Motivace Rút k odchodu už byla jiná. Spolu s Orpou doprovází Noemi, a jak si lze domýšlet z řeči, jež k nim Noemi vede, posílajíc je zpět ke svým matkám a svým bohům, snad žijí v mylné naději, že jim jejich tchyně znovu porodí budoucí manžele. A zatímco Orpa se po Noemině naléhání obrací zpět, Rút se utvrzuje ve svém pevném rozhodnutí: „Kamkoli půjdeš, půjdu, kdekoli zůstaneš, zůstanu. Tvůj lid bude mým lidem a tvůj Bůh mým Bohem. Kde umřeš ty, umřu i já a tam budu pochována. Ať se mnou Bůh udělá, co chce! Rozdělí nás od sebe jen smrt“ (Rt 1,16–17).

Toto bezpodmínečné vzdání se vlastní vůle a vyjádření pevného svazku pravděpodobně velmi dobře vystihuje osudy mnoha lidí, kteří se rozhodnou opustit svou rodnou zemi, aby si mohli zachovat pouto k bytosti, jež je jim blízká na níž jim stojí celý svět.

Stran důsledků můžeme říci alespoň tolik: Rút přijímá nový lid a jejich Boha, dobrovolně se tedy stává člověkem, který očekává, že bude přijat. Zároveň bychom ale neměli přehlédnout, že její inspirované rozhodnutí něco přinese i lidem, mezi něž se chystá přijít. Jak se nakonec ukáže, právě Rút se stane přímým, chceme-li primárním rodičem, z něhož nakonec vzejde jedna z nejdůležitějších postav Starého zákona.

1.2.2 K termínu „cizinec“ v knihách Starého zákona

Jak uvádíme již výše, status cizince je v knihách Starého zákona proměnlivý a některé jeho nuance se mohou ztrácet v překladu. Jak uvádí Petr Štica, „v hebrejském textu Starého zákona najdeme čtyři pojmy označující cizince, které mají odlišné sémantické pole. Jedná se o slova zar, nokrí, gér a tošáv. První dvě označení mají zřetelně negativní zabarvení, druhá dvě naopak pozitivní“ (Štica 2010a: 28–29). Ze Šticova výkladu dále vyplývá, že lze vést dělicí linii mezi těmi příchozími, kteří byli uchvatiteli izraelské země, a hosty. Ti přišli do země pracovat, jako proselyté mohli přijmout víru svých hostitelů a společně se podílet na společném díle. Autoři *Slovníku biblické teologie* uvádí k heslu „pohostinnost“ následující: „host, který se objevuje u dveří s prosbou o přístřeší, připomíná Izraeli minulost, kdy i on byl ujařměným cizincem, a také všelidskou situaci poutníků na této zemi“; hosta „je nutno (...) chránit i za cenu nejvyšších obětí; je projevem bratrské lásky, kterou má křesťan projevovat všem“ (Léon-Dufour 2003: 331). V tomtéž slovníku pak najdeme

termín „země“, jenž je komentován takto: „Bůh ji skutečně slíbil Abrahámovi a jeho potomkům z doby před vznikem izraelského národa, který ji dostane jako dědictví, v ní žijí jako cizinci a kočovníci vedení potřebami stád“ (tamt.: 610). Dále bychom mohli uvést i heslo „brána“, které upozorňuje na důležitou figuru opevnění jakožto nástroje ochrany obyvatelstva před nepřátelskými vpády.

Všechny tyto odkazy nás staví před dvojí chápání fenoménu uprchlictví. Jak vidno z citovaných textů, přichází-li migrant a je ochoten postoupit kulturní asimilaci, tzn. jeho skutečným cílem není ujařmení země, pak je pojmán jako host. V opačném případě je izraelský lid chráněn před zhoubou a s těmi, kdo narušují celistvost společnosti, je zacházeno jako s nepřáteli.

V knize *Rút* tento druhý přístup není zřejmý, nicméně jak vyplývá z výše vypsané synopse, v celém textu nevystupuje nikdo, jehož záměry by bylo možné chápat jako nepřátelské – ať už vůči obyvatelům Moábských polí, nebo Betléma.

1.2.3 Význam pohostinnosti a integrace ve starověkém Izraeli

Mohli bychom zde doložit celou řadu míst ve Starém zákoně, ve kterých je zdůrazňován pozitivní postoj k pohostinnosti. Znamé jsou například perikopy z knihy *Leviticus*, kde lze nabádání k pohostinnosti interpretovat jako imperativní: „Bude-li přebývat s tebou ve vaší zemi někdo jako host, nebudete mu škodit. Ten, kdo bude s vámi přebývat jako host, bude vám jako domorodec mezi vámi. Budeš ho milovat jako sebe samého, protože i vy jste byli hosty v zemi egyptské“ (Lv 19,33–34). Pohostinnost jako společenský fenomén byl ve starověkém Orientu chápán jako „něco neobvyklého, nutného a ‚normálního‘, byla příkázáním bez náboženské motivace. Pro starověkého člověka na

cestách či člověka žijícího kočovným způsobem života bylo zcela zásadní podmínkou pro přežití, aby se mohl opírat o solidarizující společenství“ (Štica 2010b: 164–165). Nazíráno tímto úhlem pohledu, lze fenomén pohostinnosti jako standardizovaného sociálního jevu řadit mimo oblast víry a náboženství. Je spojen se základními potřebami člověka a člověku je taky poskytován, neboť nikdo si nemůže být jist tím, že jednou sám nezůstane závislý na pomoci druhých. To samozřejmě platí dvojnásob pro zemi, v níž patřilo k základním strategiím přežití pastevectví a v níž lidé překonávali větší vzdálenosti během delších časových intervalů.

Naproti tomu integrace obyvatelstva je – jak vyplývá z textů již několikrát zmiňovaného Petra Štici – poněkud složitější jev. Vynořuje se zde před námi dilematické napětí mezi touhou jednotlivce asimilovat a zároveň mu ponechat některá kulturní specifika. Štica připomíná ustanovení z Dt 14,21, „které zakazuje Izraelcům pojídat zdechlinu, ale umožňuje, aby byla dána cizinci“ a komentuje jej takto: „[ustanovení] snad vyjadřuje respekt vůči kulturním a etickým zvyklostem cizinců. Každopádně tento biblický text naznačuje, že Izrael byl schopen přijímat rovněž ty cizince, kteří se ve všem (máme na mysli především nábožensko-kultickou sféru) zcela neidentifikovali se společenstvím Izraele, kteří ale byli zároveň ochotni se přizpůsobit a neusilovali o dezintegraci izraelské společnosti“ (Štica 2010a: 43).

Z citovaného vyplývá, že i v tom případě, kdy nebyl cizinec zcela integrován a asimilován – v kontextu knihy *Rút* bychom možná mohli mluvit o stavu, kdy je *Rút* stále nazývána Moábkou –, hledalo společenství takový způsob soužití, v rámci něhož by jeho jinakost mohla být akceptována. Pokud vlastní historická zkušenost Izraele byla vystavěna mimo jiné na obtížném putování přes cizí zemi, pak je zřejmé, že postoj k cizincům, akceptující jejich odlišnost (jinakost), byl nedílnou součástí jejich společenské identity. Přístup

k cizincům se pak mohl dotýkat velmi citlivého jádra víry a vnímání okolního světa. Jinými slovy: s příchodem cizince do země se mohla otevřít celá škála interpersonálních, sdílených zkušeností, předávaných po celé generace, a stejně tak se přístup k cizinci hledajícímu jistotu života mohl dotýkat etických principů či požadavků na morálku jednotlivce.

2. Současné přístupy k cizincům

Problematika migrace se v moderní době vyvíjela v několika rozdílných, avšak na sebe navazujících konceptech. Jak ukazuje Zdeněk Uherek, moderní teorie věnované problému kulturní koexistence, případně konfliktům, jež v jejím důsledku mohly vzniknout, „se začínají objevovat v průběhu 19. století v Evropě i ve Spojených státech“ (Uherek 2016: 51). Ve vztahu k dnešním konceptům je třeba zohlednit alespoň dva termíny, jež se během této doby nejprve ukázaly být řešením problému a později se dočkaly i kritického zhodnocení. Jedna z asimilačních teorií vešla ve známost pod označením „melting pot“, druhou zná akademická obec i širší veřejnost pod obecnějším termínem „multikulturalismus“.

Oba tyto přístupy jsou charakteristické v bodě, kde se dotýkají problému soužití s majoritní většinou. Koncepce označovaná jako „melting pot“ usilovala postihnout proces, během něhož se migranti v hostitelské společnosti připojují k aktivitám rozvíjených hostiteli: „Rozhodli se přiložit ruku ke společnému dílu, do něhož dávají to nejlepší, co si z původních oblastí přivezli. Společné snažení z nich udělá jednolitý celek, v němž se homogenizují kulturní rozdíly“ (tamt.: 61).

Teorie multikulturalismu také usiluje o takové společné soužití různých kultur, které bude všemi zúčastněnými hodnoceno pozitivně, ovšem na rozdíl od předchozího modelu si je vědoma, že společnost je vždy „konglomerátem skupin“ (Matoušek – Křišťan 2013: 90). V souladu s tímto předpokladem se pak zajímá zejména o práva jednotlivce a nekonfliktní soužití podporuje na bázi univerzálně platných a všeobecně závazných pravidel („oddělení veřejné sféry /právo, politika, ekonomika/, v níž musí pravidla platit univerzálně, od

sféry soukromé /morálka, náboženství, rodina/, ve které je možno uplatňovat specifická pravidla“); (tamt.: 91).

Jak jsme napsali již výše, oba tyto přístupy byly postupně kritizovány, a to z mnoha perspektiv. Pozoruhodnou studii k problému vypracoval americký politolog Robert D. Putnam a vydal ji v roce 2007 pod názvem „E Pluribus Unum: Diversity and community in the twenty-first century“. Výsledek, k němuž se dopracoval po desetiletém výzkumu a zapojení cca 26 000 respondentů žijících v USA, zachycuje klady i zápory multikulturního soužití. Putnam konstatoval přínos kulturní diverzity pro společnost jako celek, zároveň ovšem – na základě získaných dat – připustil, že kulturně i etnicky nejednotná společnost vykazuje jevy, jež nelze hodnotit pozitivně. Zatímco v delším časovém horizontu mají imigrace a rozmanitost významné kulturní či ekonomické přínosy, z krátkodobého hlediska spíše snižují sociální solidaritu a sociální kapitál (Putnam 2007: 137). Podle autora také platí, že „úspěšné přistěhovalecké společnosti dlouhodobě překonávají tuto roztržičnost vytvářením nových, průřezových forem sociální solidarity a více inkluzivních identit“ (tamt.).

V rámci naší práce je důležité uvést, že situace v USA se významně odlišuje od té naší. Česká republika spolu s dalšími státy Visegrádské skupiny je známa kritickým postojem k problému přistěhovalectví, tak jak jej řeší jiné státy v rámci Evropské unie.

Jak prokázala Radka Hanzlová ve svém výzkumu z roku 2019, realizovaném v České republice, „více než tři pětiny (63 %) dotázaných zastávají názor, že by Česká republika vůbec neměla přijímat uprchlíky ze zemí postižených vojenskými konflikty, necelá třetina (31 %) je pak pro jejich přijetí do doby, než se budou schopni vrátit do země svého původu. Jen velmi malá část občanů ČR (2 %) zastává názor, že by ČR měla uprchlíky přijmout

a nechat je usadit se zde natrvalo.“ (Hanzlová 2019). Tomuto veřejně sdílenému názoru na migraci odpovídají i postoje zastávané napříč českým politickým spektrem. Komplexně tuto situaci popsal David Pacola ve své diplomové práci nazvané „Přístup ČR k mezinárodní migraci“. Popsal strategie jednotlivých politických stran, přičemž jako základ svého zkoumání si zvolil srovnání situace v letech 2015 a 2022, a koncepční přístup státu k fenoménu migrace. Zdůraznil, že součástí této strategie je „zamezovat bezpečnostním rizikům a potlačovat sociálně patologické jevy, tak aby bylo dosaženo celkově vyšší soudržnosti ve společnosti. Rovněž je do této strategie zahrnuta spolupráce na celoevropské úrovni, která mimo jiné obsahuje pomoc uprchlíkům a podporu bezpečnostní stabilizace a sociálně-ekonomického rozvoje, zdrojových a tranzitních zemí migrace“ (Pacola 2023: 27). Autor studie zohledňuje proměnu situace poté, co vypukla válka na Ukrajině. Tehdy se vláda ČR rozhodla ke změně přístupu k válečným uprchlíkům a dovolila přijmout velké množství běženců (tamt.: 84). Navíc také poprvé iniciovala jednání na úrovni Evropské unie a vyjednala navýšení finančních prostředků pro zvládnutí migrační krize (tamt.).

Vzhledem k tomu, jak omezené co do počtu příslušníků jsou diaspory přistěhovalců v ČR, by bylo velmi ošidné hodnotit vztah majoritní společnosti a migrantů na základě provedeného průzkumu. Míra důvěry veřejnosti v politickou reprezentaci je momentálně velmi dynamická, nelze proto posoudit, nakolik v našich kulturních podmínkách budou platit závěry přijaté Robertem D. Putnamem.

Zhodnotit současný přístup k cizincům v ČR proto není úplně jednoduché. Na jednu stranu jsme svědky silně kritického postoje ve vztahu k EU, na druhou stranu nelze přehlédnout zájem politiků o ekonomický potenciál spojený s příchodem ukrajinských běženců do ČR.

Jak ale připomíná Petr Štica v knize nazvané *Migrace a státní suverenita*, problematika migrace je velmi úzce propojena s principem solidarity, „významného principu křesťanské sociální etiky“ (Štica 2010b: 201). Toto konstatování by nemělo být bráno na lehkou váhu, naopak, měli bychom k němu přihlížet pokaždé, kdy se problém migrace objeví na horizontu aktuální společenské situace. Štica dále tvrdí, že „migrace je úzce spojena s otázkou rozdělení dober a zdrojů“ (tamt.), a cituje německého autora Martina Löwensteina, který hlouběji analyzuje „etiku rozdělení zdrojů“. Máme za to, že v době globální klimatické změny nelze otázku zdrojů přehlédnout, zvláště pokud vedeme diskusi o migraci obyvatel a o přístupech, jež k ní jednotlivé státy zaujímají.

Spolu s klimatickou změnou se totiž objevilo i téma klimatické solidarity, tj. způsobů snižování globální nerovnosti v produkci CO₂ a distribuce finančních a jiných kompenzací, které by měly vyvážit zjevně nespravedlivé rozdělení důsledků změny klimatu. Sem podle našeho soudu míří i Martin Löwenstein, když píše: „Etika migrace pojednává o rozdělení zdrojů ve dvojm ohledu: Na jedné straně a v první linii proto, poněvadž nahlíží migraci jako důsledek nerovného rozdělení šancí. Protože povyšuje (pozitivní) lidské právo všech lidí na domov za měřítko politiky, nesmí připustit, aby malá část lidstva spotřebovávala materiální a ekologické zdroje na úkor zbytku světa a následujících generací (...)“ (citováno dle Štica 2010b: 201).

Právě nerovné rozdělení, resp. touha lidí žijících v tzv. zemích třetího světa po tom zvýšit svůj blahobyť na úroveň západního světa, může v dnešní době stát za významným nárůstem migrace. Zvykli jsme si na časté politické komentáře vyjadřující se k „nelegální migraci“¹, nicméně z úhlu pohledu, jenž

---

1 Tiskový materiál vydaný Ministerstvem vnitra České republiky konstatuje, že „česká společnost je k nelegální migraci mimořádně nepřátelská, vnímá rozdíl mezi válečnými uprchlíky z Ukrajiny a nelegálními migranty ze zemí Blízkého a Středního východu

nám nabízí Löwenstein, je takovéto uchopení problému mylné. Zcela totiž přehlíží, že příčina migrace spočívá mimo jiné i v tom, jak bohaté země západu přistupují k distribuci zdrojů. Proto se také domníváme, že by v přehledu současných postojů k migraci měl problém etiky rozdělení zdrojů zaznít.

2.1 Význam migrace pro současnou společnost

Podobně jako u jiných otázek spojených s migrací, i v tomto případě je z hlediska přínosů a ztrát složité tento fenomén posoudit. Jak píše ekonom Paul Collier v knize *Exodus. Jak migrace mění náš svět?*, „někteří ekonomové si myslí, že je chybné třeba jen takovouto otázku [Jaké jsou dopady migrace na hostitelskou populaci?] pokládat, natožpak se jí pokoušet zodpovědět“ (Collier 2017: 50). Autor knihy tvrdí, že v hodnocení významu migrace převládlo „ohromující“ utilitární stanovisko: „co se stane původním obyvatelům hostitelských zemí, není důležité, pokud migrace globálně přináší zisk“ (tamt.). Že tento postoj k problému není z dnešního pohledu dostačující, je zřejmé. I proto se Collier pokouší hledat další momenty v životě společnosti, jež migrace ovlivňuje – zmiňuje například posilování vzájemného respektu, důvěry a spolupráce. Už jen posilování těchto kulturních dovedností, ale například i zvětšování rozmanitosti, má podle něj přímé dopady na zvyšování blahobytu společnosti (tamt.: 53). Podobně jako Putnam, i Collier tvrdí, že si musíme uvědomit „potenciální rizika plynoucí z dalšího velkého nárůstu různosti etnik“. A dodává: „Vysoká úroveň vzájemné úcty v evropských

---

a velmi aktivně hlásí podezřelé jednotlivce i skupiny policii ČR“ (Nárůst nelegální migrace 2022: 2). Ohledně příčin nárůstu nelegálních migrantů uvádí, že „většina z nelegálních migrantů, kteří byli zadrženi v České republice, odešla ze Sýrie již před rokem 2021 a pobývala několik měsíců až let na území Turecka. Méně početná část pak přehla ze Sýrie v posledním roce. Důvodem pro jejich odchod jsou obavy z válečného konfliktu a snaha vyhnout se povinné vojenské službě“. (tamt.: 10).

společnostech může být paradoxně ohrožena více než zřejmá nižší úroveň vzájemné úcty ve Spojených státech“ (tamt.: 67).

Z výše řečeného vyplývá alespoň následující: pokud máme mluvit o významu migrace v pozitivním slova smyslu, je třeba stále udržovat míru migrace na takové úrovni, aby nedošlo k vytváření sporů uvnitř majoritní společnosti. Pokud se pomocí konkrétních politických opatření a postupného vzdělávání veřejnosti podaří tuto proměnlivou míru udržet, pak jistě bude možné časem zhodnotit i proměnu rozmanitosti a posílení vnitřní koherence společnosti. V opačném případě se ovšem může kulturně jednotná evropská společnost potýkat s čím dál silnějšími vnitřními procesy, které by v konečném důsledku mohly vést k destabilizaci a prudkému nárůstu vzájemných kulturních antipatií.

Přesto je však možné hovořit o tom, jaký vliv může migrace na současnou společnost mít. Jak se ukázalo už mnohokrát v minulosti, lidé přicházející z jiných zemí, kterým se podařilo v hostitelské společnosti etablovat, s sebou mnohdy přinesli nejrůznější inovace. Jejich praktické dovednosti, ale i samotný způsob uvažování, přivezený z jejich domovských zemí, mohl proměnit způsob obchodování anebo zasáhl i do vědy a výzkumu.

Opomenout nelze ani přímé důsledky pro pracovní trh: i tady může migrace výrazně pomoci řešit nedostatečné kapacity.

Co je ovšem nejdůležitější: papež František ve svém projevu při příležitosti 8. ročníku festivalu „O migraci“ v roce 2023 prohlásil, že je třeba „opětovně potvrdit ústřední postavení lidské osoby při koncipování migračních politik a programů, se zvláštním zřetelem na nejzranitelnější kategorie, jako jsou ženy a nezletilí. Zásada přednosti lidské osoby a její nedotknutelné důstojnosti nás totiž zavazuje, abychom vždy upřednostňovali osobní bezpečnost před národní bezpečností. Ježíš Kristus nás žádá, abychom nepodléhali logice světa, která

ospravedlňuje opomíjení druhých kvůli vlastnímu prospěchu nebo prospěchu mé skupiny: nejdříve já, pak druzí! Heslo opravdového křesťana naopak zní: Nejdříve poslední!“² Toto stanovisko zde citujeme především proto, abychom znovu upozornili na středobod přístupu k migrujícím lidem, jež prochází napříč věky. Jakkoli se může z mediálních ohlasů zdát, že problém migrace je převoditelný na otázku politiky zaměstnanosti a pracovního trhu, papežova slova k tomuto postoji vytváří nutný kontrapunkt: migrující člověk je především člověk, bytost, ke které můžeme projevovat soucit, která nás může inspirovat, s níž můžeme sdílet nejen každodenní problémy, ale i niternou životní zkušenost, která nás může povzbudit v našem konání, anebo naopak o povzbuzení žádat. S každým přichozím člověkem může do našeho života přijít změna.

2.2 Postoje hostitelských společností k migrantům

Postoje, které majoritní společnost zastává k migrujícím lidem, se výrazně liší. Vidíme to kupříkladu jen na tom, jakým způsobem jsou reprezentovány na úrovni národní politiky u nás nebo v Německu. Petr Štica ve své výše zmíněné práci srovnává migrační politiku různých evropských zemí. V rámci Evropské unie se podle něj jeví „korektní dělit modely evropských imigračních politik na imigrační politiky Francie (občanský model), Velké Británie (komunitaristický model) a Německa (etnický model)“, přičemž všechny tyto modely se odlišují už i sadou právních opatření, například konkrétními pravidly „pro udílení občanství imigrantům první generace“ (Štica 2010b: 75–76). Specifický postoj společnosti k migraci je uveden v knize *Přistěhovalectví a liberální stát* v sou-

---

2 Palermo, Antonella. 2023. „Papež: Zaručit bezpečnou migraci a právo neopouštět svou vlast“. <https://www.vaticannews.va/cs/papez/news/2023-10/papez-zarucit-bezpecnou-migraci-a-pravo-neopoustet-svou-vlast.html> (přístup 2. 3. 2024).

vislosti s tím, jaké změny vyvolal ve společnosti zájem o problém multikulturalismu: ten je autory knihy vnímán jako soubor „standardních opatření, jakými jsou dvojjazyčnost a uplatňování antidiskriminačních politik, ale i novátorské postupy, například začlenění vědění původních obyvatel do vědeckého bádání při studiu oceánů či ekosystémů“ (Baršová – Barša 2005: 168).

Jak je z této citace zřejmé, postoje, jež hostitelská společnost k migrantům zastává, se mohou propisovat nejen do zákonných opatření, která migraci regulují, ale i do způsobu uvažování jako takového. Velkorysý přístup dokonce umožňuje rozšířit pohled na svět, tak aby zahrnoval perspektivy zřetelné výhradně z periferie společnosti, a obohacoval jimi společný přístup ke světu, přírodě, společnosti, vědecko-technickému rozvoji, ale i k otázkám náboženství, lidských práv a dalších.

2.3 Postoje migrantů v hostitelských společnostech

Není třeba zakrývat, že postoj majority je utvářen i na základě toho, jak se migranti chovají v hostitelské společnosti. „Vzájemné přizpůsobení není záležitostí několika let, ale zpravidla generací, a ne vždy je tento proces pozitivně završen,“ tvrdí ve své studii „Migrace a integrace“ Zdeněk Uherek (Uherek 2016: 50) a jako příklad uvádí tragické vyústění soužití Čechů se sudetskými Němci a Židy. V dnešní době je soustavným problémem soužití náboženská a obecně kulturní, hodnotová inkompatibilita, projevující se zejména v opakujících se střetech s militantními vyznavači islámu. Že se nejedná o žádný přechodný problém, potvrzují i autoři, o jejichž texty se v této práci opíráme – úvahám o islámu jsou v nich standardně věnovány celé kapitoly, přičemž někteří z nich se tento praktický, každodenní nesoulad pokouší řešit na teoretické rovině (srov. Baršová – Barša: 182–203).

V našich podmínkách můžeme vidět častou snahu některých médií prezentovat zájmy v Česku usazených přistěhovaleckých komunit jako zájem celé společnosti a zároveň můžeme vnímat velmi opatrné postoje přistěhovalců v případech, kdy by mohlo dojít ke střetu s širší společenskou základnou. Tyto strategie jsou zcela pochopitelné a vlastně dobře dokládají, jak důležité v procesu integrace (ale i každodenního soužití) je udržovat společné zájmy lidí, jež žijí na území jednoho státu. Jak vyplývá z materiálů, které jsme citovali výše, česká společnost je na otázky kulturní jinakosti velmi citlivá, a od lidí, jimž nabídla pomocnou ruku v těžké životní situaci, vyžaduje značnou dávku loajality.

3. Paralely mezi biblickými principy a současnými přístupy

V následující kapitole se pokusíme na základě předchozích analýz stanovit, zda je možné hledat podobnosti mezi různými způsoby poskytování pohostinnosti lidem, kteří hledají bezpečný domov. Jako hlavní vodítko nám k tomu slouží naše analýzy v první a druhé kapitole bakalářské práce – klíčové pro nás tedy je pojetí pohostinnosti v knize Rút a v současnosti. Připomínáme, že některé tyto analogie jsme již zmínili výše.

3.1 Srovnání pohostinnosti a přijetí v biblické knize Rút a v současnosti

Naše hypotéza, tak jak jsme ji stanovili v kapitole věnované významu pohostinnosti ve starověkém světě, spočívá na tvrzení, že s příchodem migranta, cizince či hosta (nikoli uchvatitele, tedy toho, kdo přichází do země s plánem ohrožit buď ji, anebo její obyvatele, to považujeme za nutné zdůraznit i zde) si společnost znovu pokládá základní otázky. V případě Izraele, jak jsme viděli, jsou tyto otázky spojeny s vlastní historickou pamětí národa, který musel odejít do exilu. Člověk, k němuž host přichází, je takříkajíc vyzván ve věci základních lidských hodnot. Příchozí se svou žádostí o pomoc může obyvateli starověkého Izraele připomenout jeho vlastní minulost a možná u něj i vyvolat obavy ze skutečnosti, že by se znovu mohl stát cizincem a putujícím.

Je zřejmé, že tato situace je podmíněna okolnostmi přináležejícími geografickému, historickému a společenskému kontextu. Zkušenost člověka starověku se radikálně odlišovala od té naší, ať už máme na mysli míru zalidněnosti světa, anebo dostupnost a rychlost přepravy lidí.

Ovšem stejně tak můžeme říci, že v dnešní době mají i ostatní země povědomí o strastech migrace a cesty do exilu. Nemusí se nutně jednat o vlastní historickou zkušenost předávanou od pokolení k pokolení. V globálním světě se obrazy strádání, spojených s putováním do exilu, šíří prostřednictvím kulturních statků, literatury, filmu a v dnešní době zejména prostřednictvím médií. Ty nám stále častěji ukazují obrazy, zachycující celé skupiny lidí prchajících před válkami anebo před důsledky klimatické změny. Tlak na obyvatele ohrožených oblastí světa se zvyšuje – a totéž můžeme říci i o obyvatelích zemí rozvinutého světa, kam často uprchlíci směřují. Ve veřejném prostoru se stále častěji objevují názory, že dnešní společenskopolitická situace a nálada ve společnosti se během posledních dvou dekád významně proměnila. Ještě před teroristickým útokem v New Yorku se často připomínalo tvrzení filozofa Francise Fukuyamy o „konci dějin“. Dějiny jako takové v éře liberální demokracie skončily. Nicméně v posledních letech se tytéž dějiny vrátily zpět: tématem číslo jedna se stala válka v Evropě a nekontrolovatelné přesuny obyvatelstva napříč kontinenty.

V této historické situaci byla často diskutována encyklika papeže Františka *Laudato Si'*. Pro naše téma je tento text zajímavý hned z několika důvodů: v jeho centru se objevuje téma klimatické krize, která je, jak dokazuje řada studií,³ zcela neopomenutelnou příčinou transformace současného světa. Stále se zrychlující proměny klimatu v některých regionech ovlivňují politickou sta-

---

3 Za všechny uvedme alespoň široce medializované výsledky výzkumu, na němž se mimo jiné podílel Postupimský institut pro výzkum změny klimatu: William J. Ripple, Christopher Wolf, Jillian W. Gregg, Johan Rockström, Thomas M. Newsome, Beverly E. Law, Luiz Marques, Timothy M. Lenton, Chi Xu, Saleemul Huq, Leon Simons, Sir David Anthony King: 2023 „The 2023 state of the climate report: Entering uncharted territory“. *BioScience* 73, č. 12, s. 841–850. <https://doi.org/10.1093/biosci/biad080> (přístup 28. 2. 2024). Autoři studie tvrdí, že klimatické změny nastupují s daleko tvrdší razancí, než bylo doposud uvažováno. Do konce století by mohly ohrozit až šest miliard lidí.

bilitu, dostupnost základních zdrojů vody a potravy, což vede anebo může vést ke vzniku nových válečných konfliktů a přesunům obyvatelstva. *Laudato Si'* si je této krize vědomo a vyzývá k solidaritě s těmi, kdož jsou touto destabilizací nejvíce zasaženi. Jedním z jejích velkých témat je problém obecného dobra a pokus toto obecné dobro stanovit. Svět neobývají jen lidé, kteří mají všeho dostatek, i na Západ proniká představa člověka zbaveného lidských práv, člověka, který propadá sítím moderní společnosti hojnosti. „Za nynějšího stavu světové společnosti, kde je tolik nerovností a stále více lidí, kteří jsou skartováni, zbavováni základních lidských práv, se princip obecného dobra jako logický a nevyhnutelný důsledek okamžitě mění na výzvu k solidaritě a na rozhodnutí upřednostňovat chudé“ (*Laudato Si'*: 40).

Tento základní nárok, který papežská encyklika stanovuje, je podle našeho mínění univerzální. Odvíjí se od něj úvaha, nakolik lze srovnávat princip přijetí v knize *Rút* i v současnosti. Jak jsme viděli výše, Noemi se svým mužem a syny odchází⁴ ze země sužované hladomorem a v nové zemi, na Moábských polích, se zařazují do chodu společnosti. Postupem času se Rút dostane do zvláštní a jedinečné situace, její budoucí život závisí na člověku, kterého ještě před lety vůbec neznala. Boáz má několik možností, jak s ní naložit – a vybírá si z nich možnost solidárního přijetí, jež později vyústí až do společného života a zplození potomka.

V kontextu současné teologie je pro nás tento moment velmi zajímavý. Zůstaňme ještě na chvíli u textů spojených s papežem Františkem. Ten inicioval v roce 2018 setkání, během něhož načrtl základní linie „teologie něhy“. Toto sousloví by možná pro někoho mohlo vyznít jako paradoxní, vždyť něha a teologie jsou protikladné. Papež jej ovšem myslí jinak, osvětluje pomocí něj

---

4 Rt 1,1 Stalo se pak za času soudců, že byl hlad v zemi. I odešel člověk z Betléma Judova, a bydlil pohostinu v krajině Moábské s manželkou svou a se dvěma syny svými.

„setkání mezi Bohem a člověkem, setkání, které zprostředkovává vnímatelná láska, kterou člověk zakouší (cítí), která jej dojí. (...) Jde o skutečnou kontemplaci s nádechem něhy. Papež přichází s teologií, která dává zakoušet Boha a už nenahání strach“ (Grammatica 2020: 18). Není nejspíš třeba zdůraznit, že právě příběh knihy *Rút*, to, jak se vyvíjejí jeho jednotlivé události, nám připomíná věci, o kterých mluví papež v souvislosti s „teologií něhy“. Příběh o Rút není příběhem o utrpení a nepřekonatelných strastech. Naopak, na několika místech ukazuje to, jak důležitá je solidarita s trpícím, s člověkem, který potřebuje pomoc. Bůh zde nevystupuje jako ten, kdo trestá přestupky, ale kdo pomocí prozřetelnosti vede jednající postavy k dobrému konci. Vyústění příběhu o cestě Rút a o jejím novém domově můžeme považovat za téměř dokonalý ilustrativní text, který stojí na pozadí citované pasáže o dvojí poloze „teologie něhy“.

Grammatica dále ve své knize uvádí: „Skrze setkání s člověkem, jeho světem, životní zkušeností a vírou se objevuje boží přítomnost jako milosrdenství a něha, jež nás sblíží, spojují a sjednocují v jednu velkou lidskou rodinu“ (tamt.: 23). K tomu je ještě třeba podotknout, že se zde nejedná o člověka ideálního, existujícího pouze v „našich schématech“, ale o člověka skutečného, konkrétního (tamt.). Takto skutečná a konkrétní byla jistě i Rút, když Boáz přemýšlel o jejím dalším osudu.

Pro naše téma a pro kapitolu, která chce hledat paralely mezi dnešním a starověkým pojetím pohostinnosti, je důležitý i jiný pohled. Nad biblickým textem, ale i ve skutečných událostech, které nastávají s příchodem uprchlíků, se vrací podobná zkušenost. Znovu se opakuje situace, v níž se ocitala Rút, a znovu se otevírá zkušenost Boáze, který v určité chvíli stojí před velkou otázkou přijetí – je to stále tatáž solidarita a něha či dojetí, které formují naše postoje v okamžicích nastávajících s příchodem druhého, konkrétního člověka.

Jedná se možná o tu nejsilnější a ve své jednoduchosti velmi přesvědčivou paralelu, která nás přibližuje biblickému příběhu o tom, jak byla přijata cizinka v nové zemi a tam také začleněna do společnosti.

Výše jsme uvedli několik sociologických konceptů přistěhovalectví, které moderní společnost rozvíjela podle toho, jak se proměňovala migrace obyvatelstva a její příčiny. Viděli jsme, že jednou z hlavních otázek, jež se neustále navrácí a neustále štěpí (i obohacují) veřejné mínění či politickou scénu, je kulturní přizpůsobení příchozích. Velmi otevřený a velkorysý koncept multikulturalismu, který byl rozvinut v liberální společnosti, narazil na své mantinely ve chvíli, kdy se ukázalo, že cizinci nemusejí nutně vystupovat v roli vděčných hostů. Neblahé události spojené s terorismem ukázaly, že uprchlíci se mohou stát i uchvatiteli. Odlišují se a snaží se udržet si vlastní kulturní zkušenost uprostřed cizí země, chtějí naslouchat vlastním kazatelům, což je může přivést do problémů, mohou se stát obětí nejrůznějších fanatiků a začít ve své nové zemi škodit. Naše společnost se může rychle ocitnout v šoku. Lidé chtěli pomáhat, ale nyní se musí vyrovnat s odlišnými kulturními návyky, mnohdy radikálně odlišnými od západních standardů liberální demokracie. Představa pokojné asimilace jakožto souhry kroků přijetí – ochrana – podpora – začlenění utrpěla tváří v tvář nepřátelským aktům namířeným proti kultuře přijímajících. V tomto smyslu je naše zkušenost jiná. Nenutíme příchozí přistoupit na naši víru a může se stát, že právě náboženská odlišnost vyvolá celou řadu na sebe navazujících problémů.

V kapitole věnované způsobům přijetí ve starověkém světě jsme také ukázali, že problém začlenění je ve Starém Zákoně spjat zároveň s problémem obrany obyvatelstva a víry. Z dnešního pohledu bychom tak mohli říci, že v případě příchodu cizinců se otevíralo dilema, v rámci něhož bylo na jedné straně vyžadováno se o takové lidi postarat a na straně druhé uchránit vlastní domov ve

smyslu víry. Multikulturalismus před stejné dilema postaven není, lidé v multikulturní společnosti si mohou podržet vlastní víru, ovšem za podmínky, že tolerují i odlišné skupiny a jejich náboženské hodnoty.

Náš výklad ovšem hledá paralely a snaží se najít pevnou bázi pro toto tvrzení: ačkoliv je přijímání uprchlíků řešeno na úrovni státu a jeho migrační politiky, náš pohled by se neměl vzdávat právě vlastní, individuální zkušenosti. Politická ideologie vykresluje celé skupiny lidí v jednoduchých šablonách a prototypch, v médiích kolují obrazy mladých mužů s mobilními telefony, a tyto obrazy mohou také vyvolávat něco, co by se dalo nazvat celospolečenskou náladou. Nicméně navzdory tomu, že se tak problém individua může rychle stát problémem společnosti, neměli bychom zapomínat na vlastní i historickou zkušenost: my všichni obýváme společná města, zemi, jež nám byla propůjčena, my všichni usilujeme o to získávat jistoty a chránit vlastní kulturu a víru. Chceme se v mezích této kultury rozvíjet a hledat nové řešení problémů, jež se nám v určité chvíli mohou zdát jako nepřekonatelné. Abychom všechny tyto úkoly mohli naplnit, potřebujeme žít ve stabilním životním (i společenském) prostředí, opírat se o stabilní kulturní hodnoty a schopnosti, a protože navíc žijeme v rozlehlém a rychlém globálním světě, neměli bychom zapomínat na schopnost pěstovat a rozvíjet interkulturní dialog.

I to je podle našeho soudu důvod, proč jsme naše současné postupy přijetí, naši ochotu k pohostinnosti porovnávali s historickými příklady, navraceli se k nim a hledali v nich nejen odpovědi na konkrétní otázky anebo snad jejich skrytou moudrost, ale abychom se jimi taktéž nechali inspirovat – a to jak na úrovni větších společenských celků, tak i v postojích každého, jednotlivého člověka.

3.2 Možná aplikace biblických principů v knize Rút v současném světovém kontextu

Vzhledem k tomu, že jsme shledali alespoň základní souvislosti mezi situací přijímání uprchlíků a běženců ve starověku a v současnosti, můžeme se pokusit aplikovat některé principy zapsané v knihách Starého Zákona v rámci současného způsobu kulturní asimilace. Než k tomu ale přistoupíme, chtěli bychom zde upozornit na velmi často zmiňovanou překážku, jíž je integrace muslimů v zemích západní Evropy. Třebaže se jedná o silně polarizovaný problém, jenž je zároveň osou mnoha kulturních válek a který rozděluje společnost, nelze jej v naší práci přehlédnout. Už jen proto, neboť, opakujeme, i Rút se nejprve vzdala boha svého lidu a přijala víru společenství, jež jí mělo poskytnout nové životní útočiště.

V poslední dekádě bylo vydáno hned několik publikací, které kriticky analyzují asimilaci muslimského obyvatelstva. Mezi nejznámější z nich patří kniha Thila Sarrazina *Německo páchá sebevraždu* z roku 2010 (česky 2011), jejíž některé teze, a především strategie kritiky přistěhovalecké politiky v Německu byly navzdory tabuizaci ve společnosti postupně přejímány politiky a dnes už ve veřejném prostoru kolují jako všeobecně známé. Pro úplnost zde zmiňme jen tolik, že Sarrazin hovoří o souvislosti mezi pokusy o integraci muslimských uprchlíků a stavem školského vzdělání. Muslimové žijí paralelně s většinovou společností a jejich kulturní zkušenost jim umožňuje násilně řešit nejrůznější konflikty, do nichž se dostávají vinou materiální i „duchovní a morální“ chudoby. Nově „integrování“ občané se stávají závislými na státní pomoci a nedokážou získat dostatečný finanční a sociální kapitál. V důsledku toho pak mají velmi ztíženou společenskou pozici a nedokážou zaujmout totéž společenské postavení, v jakém žije střední třída etablované společnosti

(Sarrazin 2011: 49–93). Autor knihy tento problém vidí jako podstatný při vzniku fundamentalismu. Nově usazení obyvatelé země k němu mají sklony a nedokážou se začlenit. Jejich společenství se rozvíjí jako „paralelní společnost“ a „homogenní sídlištní oblast“ (tamt.: 258).

Pokud jde o samotnou kulturní asimilaci, zastává Sarrazin krajně pesimistické postoje. Zkušenost s německou asimilační politikou jej vede k tvrzení, že u muslimských migrantů probíhá „veškeré kulturní přizpůsobování (...) jen krajně váhavě – pokud k němu vůbec dochází“, přičemž „svou roli nejspíš hraje i jiný faktor, totiž jejich velmi silná religiozita, a zdá se, že tento jev u mladé generace ještě sílí“ (tamt.: 315). Na druhé straně se podle Sarrazina Německo tváří v tvář nové sociální skutečnosti neobejde bez reformy školství. Tyto teze zde ponecháme stranou, stejně jako jeho kontroverzní úvahy nad „duchovní chudobou“ (tamt.: 103–104).

O šest let později vydal Sarrazin další práci nazvanou *Přání otcem myšlenky. Evropa, měna, vzdělanost, přistěhovalectví – proč politika tak často selhává* (česky 2017), v níž konstatuje, že jím nastíněný problém pokračuje. Jeho výklad se opět opírá o řadu statistik, podle nichž dokazuje, že navzdory nejrůznějším politickým proklamacím se v Evropě nedaří problém s přistěhovanci utlumit. Autor například tvrdí, že „rozdíly v kognitivní kompetenci mezi etnicky, kulturně nebo nábožensky odloučenými skupinami se tvrdošijně uchovávají po mnoho generací“ (Sarrazin 2017: 255) – což v podstatě znamená, že vyloučená skupina lidí nedokáže překonat rozdíly ve svých dovednostech nebo vzdělání po celé generace. To samozřejmě vyvolává otázku, zda toto Sarrazin může tvrdit, i když on sám má zkušenost pouze s těmi komunitami, které v Německu žijí poměrně krátce.

Považujeme za nutné zdůraznit, že Sarrazinovy sociologické analýzy se opírají o ryze racionalistická měřítka, jako je výše IQ, statistika kognitivní

kompetence nebo výše HDP. Náš výklad až doposud zdůrazňoval obecně lidské hodnoty a poukazoval na to, jakými způsoby může být transformována společnost, která se dostane do kontaktu s kulturní odlišností. V druhé kapitole jsme citovali studii prof. Putnama (viz zde, s. 20), která sice hovoří o riziku rozpadu některých společenských hodnot, jako je důvěra ve stát, zároveň ale konstatuje obecné přínosy migrace obyvatelstva.

Teologicky orientovaná kritika přijímání migrantů – opět ve vztahu k muslimskému obyvatelstvu – se velmi často dotýká problému, nakolik islámští věřící propadají fundamentalismu a zda se tento fundamentalismus může opírat o výklad Koránu. Toto silně polarizující téma patří k jedněm z nejdiskutovanějších a bývá nahlíženo z různých úhlů pohledů (viz např. Baršová–Barša: 182–203). Pro naši práci je důležité proto, neboť znovu otevírá starozákonní rozlišování mezi hostem a zhoubcem/uchvatitelem. Větší prostor mu zde věnujeme zejména proto, neboť se může stát rozhodujícím v námi sledované otázce: nakolik lze aplikovat biblické přístupy k pohostinnosti v současném kulturním i historickém kontextu.

Petr Štica v knize *Migrace a státní suverenita* věnuje mimořádnou pozornost otázce partikulární skupinové identity a univerzalistického přístupu. Jak jsme viděli výše, Sarrazin jako nejznámější kritik přijímání migrantů na území Německa na různých ekonomických ukazatelích ukazuje, že teoretické koncepty selhávají. S nimi selhává i to, co bychom mohli nazvat univerzalitou, jednotou. V praxi už zůstává jen soubor partikulárních společenských skupin. To znamená, že na území jednoho státu (univerzalita) žije různokulturní společnost ve formě paralelních, těžko prostupných světů (partikularita). Sarrazin dále tvrdí, že politici i obhájci kulturní integrace tuto skutečnost dlouhodobě přehlížejí a tím vlastně problematický stav nadále prohlubují. K tomuto postoji lze uvést právě citát z knihy Petra Štici, z té její části, jež se

věnuje „potřebě vkořenění do určitého společenství či národa“ (Štica 2010b: 232). Autor svůj výklad uvádí encyklikou papeže Jana Pavla II. *Laborem exercens* z roku 1981: „Člověk spojuje svou hlubší lidskou totožnost s příslušností k národu, a svou práci pak chápe jako rozmnožování obecného dobra vytvořeného jeho krajany. Tak si uvědomuje, že v tomto směru slouží práce k rozmnožování výtobytků celé lidské rodiny, všech lidí žijících na celém světě“ (tamt.). Dále pak pokračuje vlastními slovy: „Papež ukazuje na potřebu integrace a včlenění do partikulárního společenství, ale nikoli pro uzavřenost před okolním světem nebo prostě k pragmatickému posílení individuálního či kolektivního egoismu. Smyslem této národní či partikulární příslušnosti má být uvědomování si příslušnosti k celému lidstvu. Univerzalita se má realizovat prostřednictvím partikularity, v tomto případě prostřednictvím partikulární skupinové identity“ (tamt.). To že nelze o partikularitě a univerzalitě uvažovat přímo jako o dvou protikladných principech, Štica formuluje takto: „Obě skutečnosti jsou spíše jedna na druhou odkázány, aby byl abstraktní univerzalizmus naplněn životem a partikularismus se stal schopným komunikace a sdílení a nebyl zavínutý pouze sám do sebe“ (tamt.: 235–236).

Z citovaného pro naši práci vyplývá, že ne vždy je možné brát hledisko rozdělení společnosti na soubor partikulárních částí jako klíčové pro posuzování, zda je společnost zcela v rozporu s ideou pospolitého organismu. Naopak, jak se ukazuje Šticovi, její členění na partikulární tělesa posiluje vědomí univerzality. Představa univerzálního, jednotného se díky partikulárním jednotlivinám naplňuje životními projevy. Představa toho, jaká by společnost měla být, se tak může přetavit do živoucího organismu. Stále hledáme možnosti aplikace biblických principů a proces sebeuvědomování jedné části společnosti, kterou může být právě komunita nebo diaspora někdejších uprchlíků, chápeme jako prospěšný pro celek.

Tento krátký, ale nadmíru abstraktní exkurz do problematiky parciálního a univerzálního (v návaznosti na výklad Petra Štici) jsme právě provedli zejména proto, abychom doložili, jak složitá je situace v moderní společnosti. Liberální společnost usiluje zachovat vysokou míru osobních práv a zaručit také právo na náboženské vyznání. V tom se významně odlišuje od starověkých společností, a nejen to, právě v náboženské rozrůzněnosti spočívá i problém se zachováním jednoty.

Jak jsme již ukázali, v biblické tradici – a týká se to i knihy *Rút* – bývá zdůrazňováno, že je třeba se vzdát vlastní víry v božstva a přijmout víru v Boha jediného ještě předtím, než se přichozí pokusí začlenit do nové společnosti a najde si nový domov. Z dnešního úhlu pohledu jde o nanejvýš problematický i politicky ožehavý požadavek, jelikož současné koncepty pracují s představou práv jednotlivce, mezi něž samozřejmě patří i právo na vlastní náboženské vyznání. V dnešním světě je tak potřeba najít takový způsob soužití, který odlišnosti náboženské víry akceptuje a možná se je dokonce pokouší i zprostředkovat. V posledních letech se proto objevuje teologická diskuse, která hledá souvislosti mezi monoteistickým křesťanstvím a islámem – právě proto, že o soužití muslimů a křesťanů v zemích starého kontinentu se nám jedná především. Kdybychom měli tyto disputace převést do slovníku, o nějž se zde částečně opíráme, běží tu mimo jiné i o to, najít univerzalistické momenty našeho vzájemného soužití i tam, kde zdánlivě zůstává přítomno jen partikulární rozdělení do několika různých inkoherentních skupin.

Jen v krátkosti zde můžeme zmínit například deklaraci Druhého vatikánského koncilu *Nostra aetate* z roku 1965, jejíž autoři rozpracovali vzájemné vztahy mezi katolickou církví a ostatními náboženstvími. Obsah deklarace bychom mohli shrnout v několika bodech: jednak se zde klade důraz na jednotu všech lidí, jejich společný původ a zejména pak cíl spočívající ve sdí-

lené Boží prozřetelnosti. Představitelé katolické církve se zde navíc zřikají jedinečnosti vlastní pravdy, a tvrdí naopak, že nelze odmítnout nic, co je pravdivé a svaté v jiných náboženstvích. K těmto projevům pravdy a učení je třeba přistupovat s úctou. Dále je zde uvedeno, že si katolická církev váží muslimů uctívajících jednoho Boha a usilujících o to, podřídit se jeho nevyzpytatelným nařízením a stejně tak odmítajícím jakékoli pronásledování kohokoli na základě rasy, barvy pleti, životních podmínek nebo náboženství (viz Deklarace o poměru církve...).

V duchu této deklarace můžeme rozumět dalším výrokům, které zdůrazňují univerzalitu lidské existence a hledají další možnosti, jak společně vystavět bezpečný svět, v němž mají svůj prostor lidé různých náboženských vyznání. Již jsme zde vícekrát citovali slova papeže Františka a také jeho encykliku *Laudato Si'*, která rozšiřuje pojetí společného světa o jeden podstatný moment: „příroda je teologickým prostorem. V této perspektivě se encyklika stává pozváním k univerzálnímu obrácení, k ekologické (nikoli ekologické) spiritualitě, která si uvědomuje, že mezi lidmi a světem existuje hluboké pouto – společenství, jež si žádá, abychom ho uznávali a svým jednáním uskutečňovali, protože je prorockým znázorněním oné eschatologické jednoty, k níž jsme povoláni“ (Grammatica 2020: 52).

V závěru této kapitoly tak přicházíme k podstatnému zjištění, jež do jisté míry obrací náš původní záměr a obohacuje jej o inspiraci načerpanou z teologických diskusí posledních cca padesáti let. Hledáme-li společnou perspektivu starozákonních knih a současnosti, měli bychom umět rozšířit pojem společně sdíleného světa, obohatit jej o další prvky, které nejspíš nebyly v minulosti tolik zřetelné, které ovšem vyvstávají s nebývalou silou v okamžiku, kdy se svět ocitl pod tlakem klimatické krize a s ní spojených jevů, jako je masová migrace obyvatel, destabilizace ekotopů. Nemusíme nutně skončit u konsta-

tování, že starověký a globalizovaný svět postmoderny jsou natolik odlišné, že nelze nikterak přenášet jejich historické, společenské zkušenosti, jejich vztah k Bohu. Naopak, posuneme-li význam obratu „víra v jediného Boha“ jakožto společného základu pro různá náboženství, vidíme, že stojíme před známou skutečností, pouze ji ze svého hlediska nahlížíme jinak.

Na závěr už jen krátce k výše uvedeným hypotézám Thila Sarrazina: je zřejmé, že lidská společnost se nyní nachází na počátku bouřlivého, překotného vývoje. Je samozřejmě povinností vědce tyto skutečnosti popisovat a udržovat v diskurzu moderní osvícené vědy a racionalizovat je ve smyslu převodu složitých jevů na všeobecně uznávané jednotky typu inteligenční kvocient, hrubý domácí produkt anebo i na méně jasné ukazatele, jako je míra blahobytu anebo obecný kognitivní potenciál. Zároveň ovšem také můžeme trvat na tom, že naše společné životní prostředí si žádá daleko víc než jen přímou racionalizaci, že právě v těch kritických momentech, jež se vědci jeví jako chaotické, nepřehledné, se setkáváme s nevyzpytatelnou vůlí Boží. A za tu můžeme považovat – tak jako je tomu i v knihách Starého zákona – i příchod uprchlíků, jejich integraci a zrod světa, který se významně odlišuje od toho, který jsme si ve svých představách vytvořili jako jediný možný.

4. Etické a morální otázky spojené s chováním k cizincům

Oblast etických a morálních otázek spojených s fenoménem příchodu cizinců (anebo uprchlíků?) je velmi rozsáhlá a zahrnuje celou řadu dílčích témat. Jak jsme ukázali již výše, pohled na migraci je v dnešní době určován z dvojího stanoviska: na prvním z nich se lidé ptají na ekonomické důsledky migrace, druhé je definováno zájmem o to, nakolik jsou příchozí schopni kulturní asimilace. Již jsme zde citovali Paula Colliera, který tuto dvojakost pohledů prozkoumal v knize *Jak migrace mění náš svět* a jehož závěr zní takto: „přiměřená migrace má pro původní obyvatelstvo převážně příznivé ekonomické důsledky a rozporuplné sociální důsledky. Větší kulturní rozmanitost přináší výhody, které jsou vyváženy jejími nepříznivými vlivy na vzájemnou úctu a potenciální oslabení funkčního sociálního modelu vlivem diaspor, které jsou spojeny s dysfunkčními sociálními modely“ (Collier 2017: 119–120). Podobného názoru se dobral i R. Putnam, jež jsme zde již také citovali, a pravděpodobně i on by souhlasil s touto Collierovou formulací: „Nějaká omezení imigrace jsou tedy potřebná, ale jejich účelem je zabránit zvyšování migrace, nikoli ji zastavit“ (tamt.: 120).

Jak vidíme, řešení fenoménu migrace na úrovni celospolečenských požadavků, jimiž je ekonomická a sociální stabilita, není jednoduché a i renomovaní autoři, kteří se tomuto problému věnují, naráží na dilema, jež je řešitelné zejména omezením migrace. My v naší práci jsme se tento výsledek pokusili překonat, ukázali jsme, že příchod cizince je vždy zároveň jakousi výzvou, na kterou musí reagovat ten, do jehož domova cizinec přichází. Tento obrat od společnosti a jejích požadavků k jednotlivci nicméně nemůžeme vnímat, aniž bychom se zabývali právě oblastí etiky a morálky.

4.1 Zvažování etických a morálních důsledků přijímání a interakce s cizinci

4.1.1 Lidská důstojnost

Jednou z klíčových otázek, která s etikou a morálkou velmi úzce souvisí a zároveň se jejím prostřednictvím dotýkáme podstaty lidské existence, je lidská důstojnost. Žijeme v moderní liberální společnosti, která je velmi tolerantní ve věci víry, přesvědčení, pohlavní identity a jiných, co ovšem stojí mimo diskusi a není absolutně tolerováno, je porušení lidské důstojnosti. Udržení lidské důstojnosti je také věnována častá pozornost médií. Známe obrazy z utečeneckých táborů, kde se lidem nedostává jídla ani adekvátní lékařské péče. Tito lidé se dostali za hranu důstojnosti, a nemají ani svou politickou reprezentaci, která by v jejich zájmu jednala a pokoušela se o nápravu. Jsou zcela závislí na OSN a nemohou se spoléhat, že s nimi bude zacházeno jako s ostatními lidmi, s těmi, kteří mají jistotu zaměstnání, odměny, kteří mohou nakupovat jídlo a bydlet. Tito lidé se pro svoji národnost, náboženství nebo socioekonomický status stali lidmi, na něž se nevztahují tatož pravidla jako na ostatní.

Jak ale si s jejich existencí poradí společnost? Jak může respektovat jejich důstojnost v situaci, kdy se o ní vlastně ani nedá hovořit? To jsou otázky, na které se stěží hledá odpověď, které nás ale s každou uprchlickou krizí vracejí zpět do bodu nula a vyzývají nás k tomu, abychom dokázali zajistit alespoň základní pomoc.

Zde si dovolme krátkou odbočku. Jak ukázal kontroverzní filozof Carl Schmitt ve své práci *Pojem politična*, moderní společnosti mají tendenci vnímat cizince jako nepřítel: „Politický nepřítel nemusí být morálně zlý, nemusí být esteticky ošklivý; nemusí vystupovat jako hospodářský konkurent,

a dokonce se může zdát výhodné uzavírat s ním obchody. Politický nepřítel je prostě někdo jiný, je to cizinec, a k jeho podstatě stačí říci, že je ve zvlášť intenzivním smyslu existenciálně někým jiným a cizím, takže v extrémním případě jsou s ním možné konflikty, které nemohou být rozhodnuty ani nějakým předem přijatým souborem obecných norem, ani výrokem nějakého ‚nezúčastněného‘, a tudíž ‚nestranného‘ třetího.“⁵ Schmittův interpret Wolfgang Müller-Funk uvádí, že z této a dalších pasáží Schmittova díla „drasticky“ vyplývá, že „soudkromě můžeme mít soucit s příslušníkem ‚cizí‘ menšiny a současně stát, bez jakéhokoli zápalu, v heroickém boji na život a na smrt se skupinou, k níž patří“ (Müller-Funk 2021: 149). Toto zjištění by nemělo být bráno na lehkou váhu, zejména v situaci, kdy se musíme s cizinci, s jejich životem či utrpením, které na svých cestách podstupují, seznamovat především prostřednictvím médií. Stejně tak ale platí: ke Schmittovu zjištění se můžeme vracet a považovat jej za jakýsi základ, z něhož lidé naší kultury vycházejí, který jim byl dán s tím, v jaké kultuře vyrůstali.

Potom bychom také mohli říci, že ačkoli vnímáme cizince jako nepřítel, nic nám nebrání náš postoj reflektovat. Řečeno jednodušeji: navzdory všem zakořeněným předsudkům můžeme usilovat o to, aby nedocházelo k popření jeho základní lidské důstojnosti. To by mělo být prvním etickým a morálním pravidlem, s nímž bychom měli k cizincům přistupovat.

4.1.2 Ochrana lidí prchajících před konflikty

Ve světě, který je čím dál silněji zmitán mnoha krizemi (klimatické změny vyvolávají anebo mohou vyvolávat konflikty o zdroje, o vodu i o úrodu, anebo jiné válečné procesy), se mnozí lidé stávají uprchlíky a migranty proto, aby

---

5 Citováno podle Wolfgang Müller-Funk: *Teorie cizího. Koncepty alterity*. Brno: Host, 2021, s. 148–149.

našli lepší životní podmínky anebo unikli před konfliktem, který zachvátil jejich zemi. Situace se nemusí příliš lišit od té, kterou známe z knihy *Rút*. Lidé odcházejí do jiné země, aby si zajistili alespoň základní předpoklady k tomu nadále žít. Aby nemuseli bojovat s důsledky, které oni sami svým životem nezapříčinili. Problém současné společnosti tedy není nový, známe jej nejen z Bible, ale i z mnohých uměleckých děl. Co je ovšem nové, je míra, v jaké se tak děje. Vojenské operace probíhají na velmi rozsáhlých územích a devastují celé oblasti, města, v nichž žijí statisíce, někdy i miliony lidí. V sousedních zemích tak vznikají rozsáhlé utečenecké tábory, do kterých je potřeba co nejrychleji zajistit přísun základních potravin a léků. Během velmi krátké doby se může přemístit ohromná masa lidí, a s jejich novou a nevyžádanou (to zdůrazněme!) situací je třeba položit další základní otázku: jaké jsou morální a etické povinnosti společnosti ve věci poskytnutí ochrany a pomoci?

Jak jsme již mnohokrát konstatovali, pomoc lidem hledajícím bezpečí je pevně spojena s našimi kulturními základy, byť ji nejspíš narušuje onen zvláštní postoj k cizincům, který jsme zmínili v souvislosti s úvahami Carla Schmitta. Z povahy vedení moderních válečných konfliktů anebo rozsáhlých ekologických pohrom, jež se v některých částech světa odehrávají, je však těžké zůstat pouze na úrovni etiky a morálky. I proto také existuje *Úmluva o právním postavení uprchlíků*, která přináší definici uprchlíka. „Povšimněme si také, že Úmluva hovoří o jednotlivcích, každý jeden uprchlík musí mít své důvody a jemu osobně musí hrozit pronásledování. Osoby, které utíkají z ozbrojených konfliktů, tak nebudou z hlediska práva uprchlíky, neboť nejsou ‚individualizovány‘. Nebezpečí nehrozí každému jednomu z nich, všichni utíkají před velkým nebezpečím – ale takovým, které dopadá na všechny v dané zemi stejně. Bomba, která dopadá na město, nesměřuje na dům pana A, anebo na dům pana B, a tedy neodůvodňuje domněnku, že právě jim hrozí pronásle-

dování. Jakkoli je jejich postavení velmi špatné, za uprchlíky často považováni nejsou“ (Honusková – Ošťádalová 2016: 96). Jak vyplývá z citované pasáže, situace migrantů bývá velmi svízelná, mezinárodní právo nemusí nutně některé oběti války považovat za oběti a může s nimi nakládat jako s lidmi, kteří nemají nárok na podporu. Nabízí se proto zkratka: tam kde právo naráží na mantinely definic, tam by se o to spíše nemělo zapomínat na základní etická a morální pravidla poskytování pomoci lidem hledajícím ochranu v nejrůznějších konfliktech.

4.1.3 Pohostinnost

Velkým tématem, jež lidskou společnost provází odnepaměti, je pohostinnost. Ukázali jsme v první kapitole, jak různorodé bylo vnímání cizinců, jejich pojmenování, a jaké pozornosti se v knihách Starého Zákona dostalo tématu pohostinnosti. Znovu rozebírat jednotlivé případy, jak nakládat s člověkem hledajícím bezpečí, a zhoubcem, který usiluje o podmanění životů v jiné zemi, na tomto místě už nebudeme. Klademe tu ovšem otázku, jak je tomu s „povinností“ pohostinnosti – jedná se o „morální imperativ“, který je nám kulturně vlastní, anebo o volbu jednotlivce, jenž se rozhodne pomáhat lidem, kteří se ocitli v nouzi?

Ačkoli se zdá, že jde o jednoduchý problém, klíč k jeho řešení nebude nikdy pohotově po ruce. S každým novým konfliktem, s každou historickou situací si lidé znovu kladou velmi staré otázky. Není naším úkolem tvrdit, že pomoc je povinností lidí, ani soudit nikoho, kdo se rozhodne upřednostnit před pomocí vlastní pohodlí. Co ovšem můžeme, je připomenout programový postoj, jak jej přednesl papež František: „Každý den nám nabízí novou příležitost, novou možnost. Neměli bychom očekávat všechno od těch, kdo nám vládou, to by

bylo dětinské. My sami máme prostor, který potřebujeme pro spoluodpovědnost ve vytváření a zakládání nových procesů a změn. Zapojme se aktivně do obnovy a podpory naší zraněné společnosti. Dnes máme velkou příležitost projevit svůj vrozený smysl pro bratrství — být milosrdnými Samaritány, kteří nesou bolest zranění druhých lidí, místo abychom vyvolávali ještě větší nenávisť a zášť. Jako ten náhodný puceštný v podobenství potřebujeme mít jenom čistou a prostou touhu být lidem, být vytrvalí a neúnavní v úsilí začleňovat, integrovat a pozvedat ty, kdo upadli. Často si u sebe můžeme uvědomit, že podléháme mentalitě násilníků, ambiciózních lidí, kteří jdou slepě jen za svými zájmy, šíří nedůvěru a lži. Jiní zase mohou dále považovat politiku nebo hospodářství za arénu pro své mocenské hry. My ale podporujme to, co je dobré, a dejme se tomu do služby“ (papež František 2021: 51).

Jak vidíme v citovaném úryvku, pomoc zraněným lidem lze velmi dobře chápat jako nedílnou součást starosti o celý svět. Morální a etická pravidla vztahující se k pomoci druhým můžeme zobecnit jako pravidla péče o svět jako celek – ať už se jedná o životní prostředí, politiku anebo snahu vzdělávat jiné, „podporovat, co je dobré“, abychom znovu ukázali hlavní etický princip, který nám připomíná místo na vodní hladině, kam dopadl kámen hozený ze břehu. Od něj se pak kruhy šíří do všech stran.

4.1.4 Globální odpovědnost a solidarita

Jak jsme viděli už v té části textu, kde jsme se věnovali encyklice *Laudato Si'*, je v našem světě nadmíru důležité uvažovat o problémech v širších, dokonce globálních souvislostech. Člověk se svou pílí a snahou o zajištění blahobytu dostal do situace, ve které jedna část světa žije v poměrech „nad míru“, zatímco na jiných kontinentech plní lidskou populaci hladomor anebo zuří

válka o zdroje. V této situaci je tedy třeba rozšířit požadavky, jež před nás klade etika a morálka, na celý svět. Lidé, kteří využívají mnohé výtěžky techniky, přemísťují se po celém světě a konzumují výrobky bez ohledu na udržitelnost spotřeby, vypadávají za hranice globální odpovědnosti a solidarity. Tento předpoklad je nadmíru složité šířit veřejným prostorem v bohatých zemích, neboť touha po blahobytu je nazírána jako nárok, jako stav, který může být každému dostupný a nikdo, kdo blahobytu požívá, by za to neměl být penalizován. Nechceme zde znovu rozvádět úvahy, jež jsou zhuštěně a naléhavě zachyceny v již několikrát zmíněné encyklice, v souvislosti s naším tématem chceme pouze připomenout jednu důležitou věc: etické závazky lidí žijících v bohatších zemích světa by měly být znovu otevřeně diskutovány na veřejných fórech. Přirozenou součástí této diskuse by samozřejmě měl být i problém migrace obyvatelstva ze zemí, jež se postupně (například právě v důsledku klimatické změny) stávají neobyvatelnými. V posledních letech vidíme, že podobná tendence tu je, existuje několik občanských aktivit, které vyvíjejí tlak na politické scéně a volají po zavedení pravidel přerozdělování zisků a kompenzací. Ty by měly zvýhodnit nejvíce postižené regiony a v těch nejbohatších utlumit spotřebu tak, aby se země postupně stávaly klimaticky neutrálními.⁶

Chápeme, že problematika regulace emisí CO₂ momentálně patří k nejdiskutovanějším jak na úrovni občanské, tak i v rámci klimatických konferencí organizovaných vlivnými státy. Víme také, že si lidstvo (míněno v globálním úhlu pohledu) postupně uvědomuje, o jak závažný fenomén se jedná a postupnými kroky se snaží eliminovat vliv člověka na změnu klimatu. Pokud

---

6 Za všechny uvedme například organizaci The Global Carbon Project (základní informace o cílech této skupiny viz na www.globalcarbonproject.org), bližší informace k problému klimatické solidarity viz zde: <https://www.project-syndicate.org/commentary/global-climate-solidarity-impossible-by-willem-h-buiter-1-2020-02/czech> (přístup 28. 3. 2024).

ovšem zde diskutujeme otázku globální solidarity a etického přístupu ke zdrojům, nemůžeme ji zde zamlčet. Proto tedy uvádíme alespoň základní informace a pokoušíme se ji uvést do širšího kontextu námi sledovaného tématu.

4.1.5 Integrace a diverzita

S příchodem migrantů do nové společnosti je samozřejmě spjata potřeba kulturní integrace. Viděli jsme už v druhé kapitole, že koncepty integrace se postupně vyvíjely a momentálně je můžeme vnímat jako základní téma, jež je s problémem migrace spojeno. Tak jako se vyvíjejí problémy se vznikem diaspor, na něž upozorňoval už námi citovaný Thilo Sarrazin, jak dochází ke kulturním střetům mezi obyvateli větších měst, tak i voliči tlačí na politické reprezentanty ve věci zpřísnování pravidel integrace. Tyto mechanismy nemají s etikou a morálkou žádnou souvislost a jsou standardně začleněny do strategických dokumentů jednotlivých států. Podle našeho názoru se ale oblast etiky a morálky týká otázky kulturní diverzity. Žádný dokument nevyžaduje po občanech toho či onoho státu, aby se podílel na rozvoji kulturní rozmanitosti. Přitom můžeme říci, že právě kulturní rozmanitost stojí na pozadí moderních liberálních států, ve kterých se jeden člověk může stát obohacením pro ostatní a naopak. Podpoře diverzity proto můžeme rozumět jako širší podpoře svobodné společnosti, jež hledá cesty vlastního rozvoje. K tomu může mimo jiné využívat kulturního potenciálu, jež je spojen s migrací.

Zároveň také platí, že podpora diverzity se může stát jakýmsi základním požadavkem, který klademe na ty, kteří se chtějí zařadit do majoritní společnosti. Důsledné chápání odlišnosti pravidel, rozdílnosti náboženství je sice založeno v ústavách moderních států, nicméně klademe-li je jako požá-

davek, pak se také tato témata můžou stát přímou zkouškou v rámci kulturních kompetencí ve všech vrstvách společnosti.

4.1.6 Legální a nelegální migrace

Velmi palčivý problém, který zdánlivě s etikou nesouvisí, vyplývá z právního rozlišování mezi legální a nelegální migrací. V České republice jsme si mohli zvyknout na nejrůznější politické proklamace, které se snaží vsugerovat občanům, že každá migrace je nelegální a měla by být postavena mimo zákon. Toto zkreslení, jež je vlastní rétorice konzervativně-nacionalistických politických partají, ovšem není správné. Jak jsme připomněli už v jiné souvislosti, právní opatření mnohdy nerozlišují mezi tím, kdo je přímo či nepřímo poškozen například válečným konfliktem, a proto by mělo být vždy dobře zvažováno, zda lze dotyčného žadatele chápat jako legálního či nelegálního migranta. Připomeňme zde už jen pro pořádek, že i s nelegálními migranty by mělo být zacházeno jako s lidmi, kteří mají právo na svou důstojnost.

Pokusili jsme se zde v několika bodech ukázat, jaké okruhy lze aktivovat v diskusi o etických a morálních otázkách, jež s problémem migrace neodvisle souvisí. Podotýkáme, že se jedná pouze o souhrn problematik, jež chápeme jako základní, a že by bylo možné tento seznam rozšířit o další body. Nebylo našim plánem zde podat vyčerpávající diskusi, pouze naznačit, jakým směrem se ubírá naše uvažování o migraci, solidaritě a morálních postojích, které můžeme zastávat. Vnímáme, že složitá globální situace v první řadě vyžaduje dobrá právní ustanovení, v rámci nichž je s cizinci či uprchlíky nakládáno, anebo jinak, že nelze státní politiku postavit pouze na etických a morálních postojích. Naší snahou ovšem je – a proto jsme se také v naší práci zaměřili na analogie biblického textu s principy jednání v moderních společnostech – při-

pomínat, že jakékoli, sebelepší právní úpravy jsou vždy komplementární vůči etickým a morálním postojům jednotlivců. To, že žijeme v komplikovaném světě a že se mnohdy cítíme jako oběť událostí, které jsme nevyvolali, ještě neznamená, že se k nim můžeme otáčet zády. Je úlohou nás jako jednotlivců a školství jako institucí, abychom se podíleli na osvětě. Měli bychom se pokusit, navzdory všem těžkostem, udělat ze světa místo, kde mohou žít všichni lidé, aniž by byla narušena jejich základní práva. Ano, tento postoj je utopický, ovšem nikdo by neměl být omezován ve snahách proměnit utopii na žitou zkušenost.

Závěr

Námi předložená bakalářská práce nastiňuje možnosti pohostinnosti a způsoby vztahování se k cizincům, tak jak je známe ze starozákonních knih, a zejména pak z knihy *Rút*, a porovnává je s přístupy, jež jsou charakteristické pro západní svět posledních několika dekad. Téma je rozděleno do čtyř kapitol. První kapitola podává stručnou synopsi knihy *Rút* a v návaznosti na dříve publikované interpretace analyzuje komplikovaný pojem „cizinec“ a „uprchlík“. Poukazuje na některá specifika a požadavky, jimž byli cizinci hledající nový domov vystaveni, zejména na nutnost zřeknutí se víry svých předků. Ukazuje, jak důležité bylo zabránit společenské dezintegraci, a zároveň také neodmítnout přistěhovalectví lidí z jiných kultur paušálně. Připomínáme zde také, jak hluboce byl fenomén migrace vpojen do přediva kulturní paměti.

Druhá kapitola sleduje a popisuje současné přístupy k cizincům. Poukazuje na rozdílné koncepty, jejichž úběžníkem byla buď snaha o vytvoření homogenního celku („melting pot“), anebo idea širokého multikulturního soužití. Blíže se pak věnujeme zejména multikulturalismu, jeho přínosům i problémům. Citujeme studii Roberta D. Putnama, jejíž závěrečná zjištění považujeme za klíčová: na jedné straně nelze upřít multikulturalismu přínos pro hostitelskou zemi, na druhé straně lze vidět jisté, pravděpodobně pouze dočasné dezintegrační procesy. S tímto zjištěním dále pracujeme a upozorňujeme na práce jiných autorů (Collier, Štica), které již blíže pojednávají o solidárních přístupech a „distribuci dobra“. Tím se posouváme ke křesťanské reflexi problému migrace a ve výkladu sledujeme zejména projev papeže Františka z roku 2023 a jeho perspektivu zaměřenou k člověku jako bytosti a odmítající redukující ekonomická a filozofická hlediska.

Tím se dostáváme ke třetí kapitole, jež tvoří teoretické jádro naší práce. Pokusili jsme se zde jednak sledovat analogie mezi starověkými a současnými přístupy a v druhém plánu také uplatnit obecnější společenskou diskusi, kterou téma migrace vyvolává. Ukázali jsme, že křesťansky orientované řešení problému nově zahrnuje téma klimatické krize a masové migrace do západních zemí. Připomínáme také termín „teologie něhy“ jako spolehnutí se na širší koncept přijetí, ať už v rodině, nebo společnosti jako celku. Prostřednictvím „něhy“ usilujeme poukázat na analogie současných přístupů a příběhu knihy *Rút*. Během naší analýzy se ukazuje, že tento koncept je širší než běžné liberální pojetí spoléhající výhradně na osobní svobody a práva člověka. Zároveň také upozorňujeme na problematická místa této koncepce, zejména tak, jak byly pojednány v kontroverzních příspěvcích Thila Sarrazina, zvláště na soužití partikulárních, jinokulturních společenství v rámci jednoho univerzálního státu. Tento rozpor, který nás vrací obloukem ke starozákonnímu rozlišení mezi hostem a zhoubcem, v naší práci řešíme opět na úrovni křesťanského postoje: úvahou nad deklarací Druhého vatikánského koncilu *Nostra aetate* z roku 1965, opírající se – podobně jako v případě „teologie něhy“ o důvěru ke sdílené Boží prozřetelnosti. Díky tomuto odstupu pak můžeme, stejně jako tomu bylo i dávno v historii, chápat příchod cizinců jako příležitost vytvořit společný svět, jenž překoná mantinely toho stávajícího.

Poslední, čtvrtá kapitola se vrací k některým tezím, jež jsme kladli v průběhu celé naší práce, a rozvádí je na úrovni etické a morální. Hlouběji se zde zabýváme například lidskou důstojností nebo obrazem nepřítele produkovaného v mediálních výstupech. Tvrdíme, že mají-li tyto obrazy svou trvalou hodnotu (s odkazem na úvahu politického filozofa Carla Schmitta), pak je třeba usilovat alespoň o zachování lidské důstojnosti, ochranu lidí před konflikty a umenšovat zášť mezi zdánlivě zcela odlišnými vírami či národnostmi. Tím se

opět vracíme k hlavnímu tématu práce: k pohostinství. I zde opět vidíme, že na úrovni etiky a morálky nemůžeme přehlížet přidružená témata, jimž jsme se průběžně věnovali v celé naší práci: k solidaritě, globální odpovědnosti a diverzitě. Toto spojení podle nás také ilustruje, jak dnes vnímat pohostinnost. Ukazuje se nám, že i ona se vyvíjela podle historických okolností a že tento vývoj rozhodně neskončil.

Během práce se nám několikrát přihodilo, že jsme stáli před zdánlivě neřešitelným problémem. Srovnávat svět Blízkého východu v dobách starověku a blahobytné západní společnosti ve 21. století nám připadalo zcela neúnosné. Během studia a formulování myšlenek se však ukázalo to podstatné: i my dnes řešíme dilemata spojená s migrací lidí, stejně jako pravděpodobně řešili lidé ve všech historických epochách. I nám se nabízí vnímat příchod cizinců jako neřešitelný problém – anebo jako příležitost k tomu na chvíli zahlédnout obrysy úplně jiného světa. Jak tento svět bude vypadat, vyplyne (možná) mimo jiné i z toho, nakolik se podaří sladit naše řešení s Prozřetelností, jež se uskutečňuje právě i prostřednictvím transformace světa.

Seznam literatury

Baršová, Andrea a Barša, Pavel. 2005. *Přistěhovalectví a liberální stát: imigrační a integrační politiky v USA, západní Evropě a Česku*. Brno: Masarykova univerzita, Mezinárodní politologický ústav.

BIČ, Miloš; BALABÁN, Milan; HERYÁN, Miroslav; HORÁK, Ladislav; MRÁZEK, et al. *Starý zákon: Překlad s výkladem. 4. JOZUE - SOUDCŮ - RÚT*. Praha: Kalich, 1969.

Collier, Paul. 2017. *Exodus: jak migrace mění náš svět*. Překlad Blanka Boboková a Vincent Richards. Praha: Libri.

Deklarace o poměru církve k nekřesťanským náboženstvím NOSTRA AETATE. 1965. https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_decl_19651028_nostra-aetate_cs.html (přístup 16. 1. 2024).

Douglas, J. D. (ed.). 1996. *Nový biblický slovník*. Překlad Alena Koželuhová, Hana Nezbedová, Bohuslav Procházka, Jiří Štifter, Rostislav Matulík. Praha: Návrat domů.

Encyklika Laudato Si' papeže Františka o péči o společný domov. https://www.bcb.cz/wp-content/uploads/2017/11/laudato_si_cz.pdf (přístup 28. 2. 2014)

Grammatica, Alvaro. 2020. *Ve stopách papeže Františka*. Překlad Marie Hlaváčová a Kateřina Brichcínová. Plzeň: Koinonia Jan Křtitel.

Hanzlová, Radka. 2019. „Postoj české veřejnosti k přijímání uprchlíků – květen 2019“. https://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c2/a4966/f9/pm190626.pdf (přístup 28. 2. 2024).

Honusková, Věra – Ošťádalová, Šárka. 2016. „Mezinárodní ochrana.“ In Uherek, Zdeněk et al.: *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT.

Jacobe, Alexandra. 2023. *Rút*. Praha: Biblion.

Krizový informační tým Ministerstva vnitra České republiky. 2022. Nárůst nelegální migrace. <https://www.mvcr.cz/soubor/krit-lines-to-take-narust-nelegalni-migrace-20221214-pdf.aspx> (přístup 4. 3. 2024).

Léon-Dufour, Xavier et al. 2003. *Slovník biblické teologie*. Překlad Petr Kolář. Praha: Academia.

Matoušek, Oldřich a Křišťan, Alois, ed. 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Praha: Portál, 2013.

Müller-Funk, Wolfgang. 2021. *Teorie cizího. Koncepty alterity*. Brno: Host.

Pacola, David. 2023. *Přístup ČR k mezinárodní migraci*. Obhájená diplomová práce. University College Prague – vysoká škola mezinárodních vztahů.

Papež František. 2021. *Fratelli tutti: encyklika o bratrství a sociálním přátelství*. Překlad Jaroslav Brož. Praha: Karmelitánské nakladatelství.

Putnam, Robert D. 2007. „E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century: The 2006 Johan Skytte Prize Lecture“. *Scandinavian Political Studies* 30, č. 2, s. 137–174.

Sarrazin, Thilo. 2011. *Německo páchá sebevraždu: jak dáváme svou zemi všanc*. Překlad František Štícha. Praha: Academia.

Sarrazin, Thilo. 2017. *Přání otcem myšlenky. Evropa, měna, vzdělanost, přistěhovalectví – proč politika tak často selhává*. Překlad František Štícha. Praha: Academia.

Štícha, Petr. 2010a. *Cizinec v tvých branách: biblické podněty pro etickou reflexi migrace*. Praha: Karolinum.

Štícha, Petr. 2010b. *Migrace a státní suverenita: oprávnění a hranice přistěhovalecké politiky z pohledu křesťanské sociální etiky*. Červený Kostelec: Pavel Mervart.

Uherek, Zdeněk et al. 2016. *Migrace: historie a současnost*. Ostrava: Občanské sdružení PANT.